

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПОВИХ ЗАСАД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ В ДОВГОСТРОКОВІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Сучасний стан економічної системи України багато у чому зумовлюється розвитком саме промислового сектору, на долю якого приходиться понад 25 % всього експорту держави.

Стратегічне значення цього сектору, необхідність вирішення принципово нових питань організації промислового виробництва у довгостроковій пролонгованій перспективі зумовили вибір напрямку нашого дослідження та його актуальність.

Вивченню принципів організаційних засад, забезпечення ефективного розвитку промислових підприємств у довгостроковій перспективі свої наукові дослідження присвячують видатні українські вчені, зокрема О.Амоша, М.Білопольський, В.Гончаров, В.Максимов, Г.Скудар, А.Чухно [1 — 7] та ін.

Метою цієї статті є визначення та дослідження принципів засад забезпечення ефективного розвитку промислових підприємств у довгостроковій перспективі.

Закономірності розвитку вуглевидобувних промислових підприємств Донецької області пов'язані із загальногалузевими негативними тенденціями розвитку. До них, у першу чергу, належать скорочення обсягів видобутку вугілля, погіршення основних технічно-економічних показників, погіршення якості вугілля (зольність вугілля, що добувається, підвищилася до 36,5 %), зниження продуктивності праці робітників (так, продуктивність праці робітника з видобутку вугілля знизилася до 22,8 тонн на шахтаря в місяць).

На тлі загальних негативних процесів в економіці вуглевидобувні підприємства зіштовхнулися з низкою специфічних особливостей, до яких, зокрема, належить економічно висока вартість видобутку вугілля, що обумовлено застарілою виробничо-технічною базою. Ступінь зносу основних фондів за останні 25 років досягла 70 %. З 10 тисяч одиниць основного стаціонарного устаткування більше чверті цілком вичерпали свій нормативний ресурс експлуатації [3].

У загальному парку діючого забійного устаткування питома вага очисних механізованих комплексів і прохідницьких комбайнів нового технічного рівня складає всього 2 %, а нових навантажувальних машин і стрічкових конвеєрів — менш 0,5 %. На шахтах, що розробляють кругі вугільні шари, приблизно 70 % ви-

добутку вугілля дотепер забезпечуються відбійними молотками. У цих умовах вимагаються радикальні кроки з відновлення основних виробничих фондів, які б відповідали сучасним умовам економічного розвитку.

Унаслідок недостатніх капітальних вкладень у вугільну промисловість Україна має найстаріший серед країн СНД шахтний фонд, а його прискорене старіння призвело до формування негативного балансу виробничих потужностей, обсяг яких постійно знижується, корегуючи об'єктивні технічні можливості з видобутку вугілля. Негативна тенденція зниження потужності поки не зупинена і є серйозною загрозою нового зниження обсягів видобутку вугілля в Україні.

Динаміка обсягів капітальних вкладень у вугільну галузь в останні три роки носить позитивну спрямованість, але це лише частково покриває потреби галузі. Позитивним є також і та обставина, що при скороченні фінансування з боку держави обсяг капіталовкладень збільшується.

Несприятливою є і тенденція щодо цін на вугілля. Сформоване співвідношення цін на вугілля, газ і мазут в Україні далеко не на користь вугілля, тому деяке підвищення цін на нього може бути виправданим, однак воно обмежується ціновою конкуренцією на світовому вугільному ринку, насамперед із боку Росії, Казахстану, Польщі.

У гірничо-металургійний комплекс входять і підприємства чорної металургії. Потужність цих промислових підприємств Донецької області складає більше половини загального потенціалу виробництва чорних металів в Україні [3; 4; 5]. Аналіз динаміки обсягів виробництва продукції чорної металургії наведений у таблиці 1.

Як видно з даних табл. 1, обсяги виробництва основних видів металургійної продукції промисловими підприємствами регіону мають стійку тенденцію росту. Особливо це стосується до готового прокату, показники приросту якого — найвищі (+41,9 %), темпи росту за роками мають тенденцію до збільшення (+15,6 %, +22,7 %). Необхідно відзначити, що за іншими позиціями промислової продукції цієї групи в 2003 р. темпи приросту знизилися більше, ніж у двічі, а обсяги виробництва сталевих труб узагалі скоротилися (—5,3 %).

Закономірності розвитку підприємств металур-

гійної галузі регіону пов'язані і з тим, що в сучасному світі метал залишається основним конструкційним матеріалом. Тенденції світового виробництва й споживання продукції чорної металургії на практиці спростували популярні в 70-80-х рр. XX ст. припущення про перспективи радикального заміщення металу новими композитними матеріалами. Ще одним підтвердженням цього є факт концентрації металургійного виробництва саме в розвинутих країнах, що є лідерами в створенні різноманітних синтетичних замінників, зокрема, в США, державах ЄС і Японії, де зосереджено 44 % світового виробництва сталі.

У таких умовах регіони, а, відповідно і промислові підприємства, що мають власну металургійну базу, одержують важливі економічно-стратегічні переваги, що й спонукає їх зберігати потужності і головне прагнути до технологічного лідерства, забезпеченню домінування в секторі продажу високотехнологічної й високорентабельної продукції.

З огляду на реальну ринкову ситуацію, пов'язану із загостренням конкуренції, особливо в тих сегментах продажів, що забезпечують реалізацію високорентабельної продукції, розвиток металургійної бази промислових підприємств регіону вимагає великих капіталовкладень.

На наш погляд, одержати такі капітали можливо, тільки завоювавши міцні позиції на світових ринках, що особливо важливо для підприємств металургійного комплексу регіону, діяльність яких більшою мірою орієнтована на зовнішнього споживача. У світі співвідношення між внутрішнім і зовнішнім продажем, змінюючись у регіонах, складає в середньому відповідно 80 % і 20 %.

Для підприємств Донецького регіону, як і для України в цілому, проблемою є те, що це співвідношення виглядає інакше. Так, наприклад, 85 % прокату йде на експорт і тільки 15 % споживається на внутрішньому ринку країни. За прогнозами, до 2010 р. внутрішнє споживання буде складати (це при збереженні високих темпів економічного росту) не більш 8 млн. т. прокату, тобто близько 35 % сучасних обсягів виробництва в Україні. Це значить, що в найближчій перспективі буде збережена значна залежність підприємств галузі від її позицій на світовому ринку.

Ситуація погіршується й тим, що наприкінці 2001 — початку 2002 р. Україна всупереч власній волі вступила в торговельні війни, що не обіцяють райдужних перспектив на найближче майбутнє. Основні торговельні обмеження проти українського експорту ініціюються виробниками США й Росії.

По-перше, це відоме рішення Д. Буша про порятунок «сталевих індустрій США» від 5 березня 2002 р., що обмежило імпорту металопрокату в цю країну. У

січні 2001 р. США встановили антидемпінгове мито на українську арматуру в розмірі 41,69 %. У розслідуванні розглядалися, зокрема, постачання Макіївського металургійного комбінату.

Пізніше була встановлена демпінгова маржа в 90,33 % для українського гарячекатаного прокату. Серед головних постраждалих підприємств регіону за цією товарною позицією експерти називають ВАТ «ММК ім. Ілліча», м. Маріуполь [3].

Антидемпінгове розслідування проти українського чавуна й нелегованої сталі в 2001 р. почав також уряд Єгипту, щодо плоского прокату йде розслідування у Венесуелі, холодного прокату — в Аргентині, феросиліція — в Індії.

Навіть Китай, на який більшість металургів робили ставку в 2002 р., 23 березня 2004 р. почав антидемпінгове розслідування проти імпорту холоднокатаного прокату, у тому числі і з України. Географія антидемпінгових і спеціальних розслідувань буде розширюватися разом з українським експортом, а це значною мірою впливає на розвиток промислових підприємств зокрема, Донецького регіону.

Антидемпінгові процеси все ще сприймаються більшістю промислових підприємств регіону як неординарний захід з обов'язковим політичним підтекстом — іноземні держави спеціально закривають для України свої ринки.

Насправді, лавина захисних заходів проти вітчизняних експортерів — нормальна реакція світової економіки на присутність українських товарів, що розростаються. Український експорт, що протягом п'яти останніх років складав майже половину ВВП країни і всіляко стимулювався урядом, із погляду довгострокових тенденцій розвитку промислових підприємств не є, на наш погляд, єдино правильною стратегічною позицією.

Для промислових підприємств металургійного комплексу Донецького регіону схожа зовнішня залежність має особливе значення, тому що основу економіки й експорту регіону складають чорні метали й вироби з них. У результаті уже в 2001 р. темпи промислового росту в області знизилися у двічі (з 12,2 % у 2000 р. до 6,1 % у 2001 р.), що є негативною тенденцією не тільки на регіональному рівні, але й має значення для всього промислового комплексу України.

Негативні тенденції в металургійному секторі, де темпи росту обсягів виробництва в 2001 р. знизилися до 4,4 %, складають економічний базис інших, взаємозалежних із ним галузей. Це вугільна й коксохімічна промисловість. У вугільній промисловості обсяг виробництва в 2001 р. порівняно з 2000 р. зменшився на 4,6 %, у коксохімічній промисловості темпи росту обсягів виробництва знизилися до 1,3 %,

Таблиця 1

Динаміка виробництва основних видів металургійної продукції у Донецькій області за період 2004—2006 рр.

Показники	2004 р.	2005 р.	2006 р.	Темпи зростання, зниження (-) у %		
				2005 р. до 2004р.	2006р. до 2005р.	2006р. до 2004р.
Чавун – тис. тонн	10858	11683,6	11824,0	7,6	1,2	8,9
Сталь – тис. тонн	12327	14089,8	14998,3	14,3	6,5	21,7
Прокат чорних металів – тис. тонн	10799	12516,7	13809,5	15,9	9,0	27,9
в тому числі готовий прокат – тис. тонн	7316	8458,4	10378,9	15,6	22,7	41,9
Труби сталеві: – тис. тонн	281	340,7	322,9	21,6	- 5,3	14,9
– тис. метрів	20189	22652	17168	12,2	- 24,2	-15,0

причому випуск коксу 6 % вологості навіть скоротився на 1,5 %.

Регіональними особливостями розвитку промислових підприємств цього сектору, таким чином, можна вважати значну орієнтацію розвитку більшості підприємств на зовнішній ринок, на якому далеко не всі країни визнають українські підприємства працюючими в ринкових умовах. Крім того, експорт носить «низько технологічний» характер, а антидемпінгові процеси у світовій практиці найбільше часто збуджуються саме проти постачань чорних металів.

Таким чином, розвиток промислових підприємств металургійного комплексу Донецького регіону значною мірою залежить від кон'юнктури світових товарних ринків, правил торгового протистояння на світовому ринку, від статусу держави в системі світового господарства, і, що особливо важливо, технологічного рівня виробленої продукції [3].

Про значний прогрес у розвитку промислових підприємств цього сектора регіону говорять кількісні показники динаміки експорту чорних металів, що підтверджують знаходження ними статусу повноправних учасників світової торгівлі. Однак якісні характеристики вказують на ряд негативних сторін. Насамперед, це висока питома вага в експорті продуктів із низьким рівнем переробки (напівфабрикати, чавун) і досить стійка тенденція до її збільшення.

Тобто промислові підприємства металургійного комплексу Донецького регіону недоодержують значні кошти від експорту, оскільки норма прибутку від продажу напівфабрикатів нижче, ніж від реалізації готової продукції. Експортуючи напівфабрикати й чавун,

українські виробники підтримують сировинну базу конкурентів на світовому ринку готового прокату.

За промисловими підприємствами цього сектору закріплюється спеціалізація на виробництві продукції початкової й низької переробки, що є найбільш енерго- і матеріаломісткою, а також найбільш проблемною екологічно.

При цьому рівень експортних цін з України залишається одним з найнижчих у світі (для порівняння: якщо прийняти за еталон ціни ЄС, то їхня ціна відносно вітчизняних напівфабрикатів складає в середньому 85 %, за арматуру і товстостінний лист відповідно 80 % і 57 %, стосовно цін продукції виробників з Латинської Америки українські експортні ціни на умовах FOB досягають: за напівфабрикати — 82 %, арматуру — 81 %, листи — 68 %), а це дає підставу стверджувати, що присутність і конкурентноздатність цих промислових підприємств на зовнішніх ринках поки забезпечується переважно низькими цінами і наявністю в структурі продажів надмірної частки продукції низької переробки.

Характеризуючи закономірності і тенденції розвитку промислових підприємств Донецького регіону в цілому і його гірничо-металургійному комплексі, необхідно відзначити, що в умовах процесу економічного росту, що почався, і наявності ряду позитивних змін, дотепер існує ряд значних проблем, пов'язаних і з особливостями розвитку промислових підприємств, і з визначеними структурними й соціальними деформаціями [3; 5].

У структурі промислового виробництва регіону промислові підприємства гірничо-металургійного ком-

Рис. 1. Структура промислового виробництва Донецької області

плексу займають значне місце (рис. 1). На їхню частку приходить 56,4 % (металургія — 42 %, вугільна промисловість — 14,4 %) усього промислового виробництва регіону.

На більшості підприємств цього сектору промисловості регіону досить гостро постає проблема відновлення виробничих фондів, високою залишається кількість збиткових підприємств, тому до числа першочергових заходів можна віднести негайну потребу у залученні додаткових інвестиційних ресурсів, саме на повномасштабні інноваційні заходи.

Не зважаючи на те, що розміри оборотних коштів підприємств промислового сектору зросли, їхня структура залишається нерациональною, зберігається тенденція наростання і дебіторської, і кредиторської заборгованості (дебіторська й кредиторська заборгованості підприємств і організацій області за станом на 01.12.2007 склали 29920,3 і 40811,8 млн. грн., відповідно) [3].

Дотепер рівень конкурентноздатності, особливо вугільних підприємств області залишається досить невисоким, як і величина накопичення капіталу. Створені умови для залучення інвестицій поки що не забезпечують їхнього масового надходження. Подальший економічний розвиток промислових підприємств гірничо-металургійного комплексу вимагає пошуку нових підходів, нетрадиційних рішень, максимальної мобілізації ресурсів для ефективного забезпечення основних економічних і соціальних задач виробництва [3; 4].

Дослідивши наведені вище статистичні дані, динаміку змін основних економічних показників розвитку промислового сектору окремого промислового регіону, можемо зробити такі висновки.

Негативно впливають на процеси економічного розвитку тенденції росту цін виробників промислової продукції, що намітилася, і не переборені ще процеси інфляції, що знижують потенціал економічного росту. Наявність диспропорції між валютною стабілізацією гривні й рівнем внутрішньої інфляції підриває конкурентноздатність експортних галузей економіки і вже стає відчутним гальмом економічного росту.

Центральним елементом усіх системних перетворень і економічних реформ є створення багатокладної конкурентної ринкової економіки зокрема, за допомогою приватизації. Процеси приватизації й роздержавлення, особливо в останні кілька років, придбали масштабний характер [3].

Характеризуючи протікання приватизаційних процесів, все-таки слід зазначити їхню недостатню ефективність, пов'язану з тенденцією диспропорції, що підсилюється, між пропозицією та попитом на об'єкти приватизації. Крім того, залишаються досить складними технологія й механізм приватизації, що не гарантують захисту від адміністративного втручання [3, 5]. Це негативно відбивається на поведінці і національного, і закордонного інвестора, знижується їхня зацікавленість у розміщенні капіталу у виробництво і його прискорене відновлення.

Однією з головних негативних соціальних тен-

денцій, пов'язаних із проблемами розвитку промислових підприємств гірничо-металургійного комплексу залишається досить скромний рівень заробітної плати, хоча в Україні він є одним із найбільш високих. Частка витрат на оплату праці в структурі собівартості продукції при її абсолютному зростанні має тенденцію до зниження.

Необхідно відзначити, що значним досягненням 2000 — 2007 рр. є зниження заборгованості по зарплаті (на більшості підприємств її повна відсутність), хоча на вугледобувних підприємствах цей показник залишається досить високим. При цьому розмір пенсій в Україні не перевищує однієї третини від середньої зарплатні, тоді як у розвинутих країнах цей показник вище 70 %.

Наявність гострих проблем, на наш погляд, значно знижує ефективність розвитку промислових підприємств гірничо-металургійного комплексу, потребує негайного рішення задач розробки ефективних механізмів ініціювання економічного розвитку, стимулювання інноваційної складової росту й прогресивних структурних змін, що, у свою чергу, дозволить кардинально змінити динаміку розвитку.

Таким чином, у майбутніх дослідженнях слід сконцентрувати увагу на усесторонньому обґрунтуванні закономірностей та залежностей, щодо забезпечення ефективного розвитку промисловості у довгостроковій перспективі.

Література

1. **Амоша О. І.** Особливості поліпшення інвестиційної діяльності у промисловості / О. І. Амоша // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. труд. — Донецк : Донеччина, 2000. — С.10-11. 2. **Белопольский Н.Г.** Энвайроника — наука о развитии и совершенствовании общества и мира / Н. Г. Белопольский. — Донецк-Мариуполь : ИЭП НАН Украины, 1997. — 331 с. 3. **Гончаров В.М.** Підвищення ефективності інвестиційно — інноваційної діяльності підприємства за умов ринкового оточення : монографія / В. М. Гончаров, Д. В. Солоха, О. А. Фесіна, В. К. Мухопадов, О. О. Кузнецов О.О. — Донецьк : СПД Купріянов В.С., 2007. — 202 с. 4. **Мак-**

симов В. В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка и использование) / Максимов В. В. — Луганск : ВНУ им. Владимира Даля, 2002. — 360 с. 5. **Максимов В. В.** Использование системного подхода при исследовании экономического потенциала региона / Максимов В. В. // Вісник Східноукраїнського національного університету. Економічні і технічні науки. — 2000. — № 3 (25). — С. 38 — 41. 6. **Скударь Г. М.** Повышение экспортного потенциала крупного машиностроительного предприятия: стратегия и тактика / Г. М. Скударь // Донбассинвест. 2000. — № 3. — С. 50—51. 7. **Чухно А.** Постиндустриальная экономика: теория, практика и их значение для Украины / А. Чухно // Экономика Украины. — 2001. — № 3. — С. 42.

Солоха Д. В. Дослідження принципів засад забезпечення ефективного розвитку промислового сектору у довгостроковій перспективі

Метою цього дослідження є визначення та дослідження принципів засад забезпечення ефективного розвитку промислових підприємств у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: промисловість, підприємства, розвиток, металургія.

Солоха Д. В. Исследование принципиальных основ обеспечения эффективного развития промышленного сектора в долгосрочной перспективе

Целью данного исследования является определение и исследование принципиальных принципов обеспечения эффективного развития промышленных предприятий в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: промышленность, предприятия, развитие, металлургия.

Soloha D. Research of principles of longterm effective development of industry

The purpose of this research is determination and research of of principle principles of providing of effective development of industrial enterprises in a long-term prospect.

Key words: industry, enterprises, development, metallurgy.